

Jedinci trpící chudobou možná činí volbu s rozmyslem. Někteří jedinci například mohou upřednostňovat volno (bez práce nebo s minimem práce) před finančním příjmem, i když je to činí chudšími, než by jinak byli. Volba nepracovat se možná stávala stále významnějším zdrojem chudoby. Postupem času se životní úroveň, která je možná bez práce, zvýšila u některých částí populace v důsledku vzestupu reálné hodnoty finančních dávek a sociálních výhod. Reálná hodnota těchto dávek sociální péče totiž často rostla rychleji než reálná hodnota mezd, kterých mohli dosáhnout dělníci s nízkou kvalifikací, a zvyšovala se tím pravděpodobnost, že přitažlivost takových dávek převyší atraktivitu práce. Což se posilovalo do takové míry, že pravidla k poskytování dávek snižovala stimul k práci. Aby byla tato dobrovolná chudoba omezena, je nutné nově přezkoumat strukturu programů sociální péče.

- POZNÁMKY -

- 1) Například pojednání diskutovaná na zasedání Federální banky, *Income Inequality: Issues and Policy Options*, Federální rezervní banka v Kansas City 1998, na němž byla uvedena původní verze této práce.

The Public Interest, podzim 1999, str. 33-41.

Z angličtiny přeložil Richard Borovský.

Nikoli každou individuální volbu je možné označit za tu „s rozmyslem“ nebo „racionální“ a někteří jednotlivci si mohou zvolit chudobu omyllem. Jinými slovy, mohou si myslet, že činí racionální rozhodnutí (což by ekonomové nazvali „maximalizací užitkové hodnoty“ rozhodnutí), zatímco ve skutečnosti jsou jejich fakta chybná. Někteří z těchto jedinců si mohou myslet, že se jim práce (nebo spojení práce a peněz, které přináší) nebude líbit tak, jako se jim líbí běžně pobývat doma, ale zjistili by opak, pokud by šli do práce. Kromě toho si tito jedinci možná neuvědomují, že budou ve svém zaměstnání postupovat, že je časem změni za přitažlivější práci nebo aspoň za vyšší příjmy. Politika „přísné lásky“, která přinutí takové jedince ke vstupu do světa práce na dostatečně dlouhé časové období, je snad nejlepším způsobem, jak tento problém překonat.

NEROVNOST JAKO PŘIROZENÝ STAV

Pavel Kohout

PŘÍČINY NEROVNOSTI

Majetková nerovnost je téma, které již odedávna zaměstnává filozofy, politiky i ekonomy. Zejména levicová část myšlenkového spektra zastává myšlenku, že nerovnost je synonymem pro nespravedlnost. „Na počátku každého velkého majetku stojí zločin,“ zní oblíbené tvrzení přívrženců tohoto názoru. Vyrovňování majetkových rozdílů prostřednictvím státního přerozdělování je potom vnímáno nejen jako ekonomická otázka, jejíž podstatou je pomoc chudým, ale i jako základní etický problém: snaha o nápravu zločinu, jehož důsledkem je právě majetková a příjmová nerovnost.

Nelze popřít, že na počátku některých velkých majetků skutečně stály zločiny. Eze však zároveň přesvědčivě ukázat, že majetková nerovnost je naprosto přirozeným jevem. K tomuto účelu lze použít myšlenkový model, který byl původně navržen pro zcela jiné účely. Představme si ostrovní ekonomiku, kde žije určitý počet rodin, z nichž každá dostane přidělen stejný kus půdy, stejný počet hospodářského zvířectva a stejné technické vybavení (podle počtu rodinných příslušníků). V této dokonale rovnostářské ekonomice se budou všichni těšit stejnému blahobytu. „Veškerá prosperita pramení z lidské práce“ – argumentují stoupení maximální rovnosti – „a celkový blahobyt zůstává beze změny, pokud zavedeme do systému peníze a obchod. Tyto nástroje pouze způsobují nerovnost, ale samy o sobě nic neprodukují. Přirozený stav společnosti bez peněz a obchodu je zároveň stavem naprosté majetkové rovnosti.“

Model rovnostářského ostrova je možná romanticky přitažlivý pro humanitně orientované intelektuály, kteří neumějí počítat. Stačí však celkem triviální matematika, abychom ukázali, že takto vykreslená rovnostářská idyla je pouhou anomálií a že majetková nerovnost je přirozeným stavem lidské společnosti. Nejprve předpokládejme, že lidé si nejsou zcela rovni ve svých schopnostech, pracovitosti a inteligenci. S tímto tvrzením bude patrně souhlasit každý, včetně příslušníků extrémní levice. (I ten nejposlednější anarchista si připadá intelektuálně

PAVEL KOHOUT – (1967), ekonomický analytik, pracuje jako ekonom a investiční analytik pro společnost PPF, a. s. v Praze. (pavelkohout@hotmail.com).

nadřazen prezidentu G. W. Bushovi – soudě aspoň podle internetových diskusí, jichž se anarchisté účastní. Ponechme stranou řešení otázky, zda je tento pocit nadřazenosti oprávněný, či nikoli.)

Přepokládejme, že jedna rodina na našem fiktivním ostrově bude dosahovat 1 % ročního růstu produktivity, zatímco produktivita ostatních bude stagnovat. Ponechme stranou otázku, zda tento rozdíl bude zapříčiněn geneticky, kulturně, či jinak. Podstatné je, že takový rozdíl v produktivitě – který ostatně není nijak velký, ve skutečnosti se vyskytují mnohem větší rozdíly – postupně povede k obrovským příjmovým a majetkovým rozdílům. Během sedmdesáti let, což je zhruba doba lidského života, se příjmy oné produktivnější rodiny oproti ostatním zdvojnásobí. Pokud počátek myšlenkového experimentu položíme do roku 1 našeho letopočtu, budou v roce 2003 příjmy potomků zmíněné nadprůměrně produktivní rodiny již více než 448 miliardkrát vyšší. To je větší rozdíl, než jaký je poměr příjmů Billa Gatese či Warrena Buffetta ve srovnání s namátkou vybraným americkým bezdomovcem.

Uvedený příklad je samozřejmě velmi teoretický, a to ze dvou důvodů. Za první, z čistě fyzických důvodů nelze v prostředí rodinné farmy 448 miliardkrát zvýšit produkci obilí, mléka či masa. Aby mohl být zmíněný 1 % nárůst v produktivitě realizován, je nutné počítat s technickým pokrokem – a je zároveň nutné počítat s existencí obchodního a finančního systému. Technologie, obchod a finance však samy o sobě nejsou příčinami nerovnosti. Pouze umožňují produktivnějším jedincům realizovat jejich přirozený potenciál.

Za druhé, faktické provedení našeho modelového příkladu by patrně způsobilo, že produktivnější rodina by byla dříve či později oloupena svými závistivými sousedy. Netřeba ani mluvit v podmínovacím způsobu: násilí spojené s vyvlastňováním bílých farmářů v Zimbabwě je modelovým příkladem, jaké následky může mít rozdíl v produktivitě.

Majetkové a příjmové rozdíly jsou tedy tou nejpřirozenější věcí v lidské společnosti. Vznikají proto, že lidé jsou různí, a časem se násobí. Na rozdíl od myšlenkového příkladu však majetkové rozdíly nerostou nade všechny meze. Nikdy se nestane, že by veškerý majetek patřil jedinému člověku nebo rodině. Zasluhu na tom mají tři mocné mechanismy.

VYROVNÁVACÍ MECHANISMY

Existují tři principy, které účinně zabraňují koncentraci majetku v rukou hrstky jednotlivců, nebo dokonce jediné osoby.

Za první a především je to samotný **mechanismus trhu**, který nikdy neumožní, aby veškerý majetek skončil v jedné ruce. Představme si opět modelový příklad ostrovní ekonomiky, kde je pro změnu veškerý majetek soustředěn v ruce jediného člověka, zatímco ostatním nepatří nic. Co se stane? Boháč si začne od nemajetných kupovat služby: přinejmenším správu a ochranu svého majetku. Jeho zaměstnanci část platu utratí a část uspoří. Postupně boháč zjistí paradoxní jev, že jeho vlastní

bohatství roste, pokud jeho zaměstnanci mají více peněz. Je ve vlastním zájmu nejbohatšího člověka v rámci dané ekonomiky, aby i ostatní členové společnosti se těšili blahobytu – a to nejen proto, že pohled na žebráky uráží jeho estetické cítění, nýbrž z důvodů ryze ziskových. Opět modelový příklad: Henry Ford začátkem 20. století začal vyplácet zaměstnancům tak vysoké mzdy, že si mohli dovolit kupovat automobily značky Ford. Tržní mechanismus způsobil, že vydělali všichni: Henry Ford i jeho dělníci.

Druhým mechanismem vyrovnávajícím majetkové nerovnosti je **solidarita**. Pod tímto pojmem mějme na mysli dobrovolné a nezištné rozdávání majetku na dobročinné účely – nikoli solidaritu vynucenou státním přerozdělováním. Můžeme dokonce pochybovat o nezištnosti, uvážíme-li, že dobrá nadace je pro svého mecenáše vynikající reklamou – skutečností ovšem zůstává, že solidarita je jevem, který má ve vyspělých zemích nezanedbatelný makroekonomický význam z hlediska potírání chudoby, nemluvě o efektech pro kulturu a vzdělanost.

Solidarita může někdy nabývat i tak bizarních podob, jakou byla petice amerických miliardářů proti snížení mezních sazeb daní z příjmů v roce 2002. K velkému rozladění liberálně laděných středních vrstev ji podepsal i Warren Buffett, který se s Billem Gatesem střídá na místě nejbohatšího a druhého nejbohatšího muže světa. Nedávno Warren Buffett dal najevo svůj nesouhlas s připravovaným snížením daně z dividend, které prosazuje prezident G. W. Bush. Pokud návrh projde, Buffettova společnost *Berkshire Hathaway* by mohla ušetřit několik set milionů dolarů ročně. „Umím si představit miliony chudých lidí, kteří by tyto peníze potřebovali více“ prohlásil Buffett. Kuriózní jsou dvě věci. Za první, Buffett se nijak neptal ostatních akcionářů *Berkshire Hathaway*, jichž jsou řádově desítky nebo stovky tisíc. Svoji solidaritu ostatním vnucuje. Za druhé: *Berkshire Hathaway* žádné dividendy nevyplácí – praktikuje daňovou optimalizaci. „Solidarita“ v tomto podání je tedy poněkud neupřímná: Warren Buffett ordinuje všem ostatním medicínu, kterou sám neužívá.

Je-li však řeč o daních, opouštíme teritorium solidarity skutečné a dostáváme se na území solidarity vynucené. Jde o třetí významný mechanismus snižování nerovnosti: **státní přerozdělování**.

FYZIKÁLNÍ PODSTATA NEROVNOSTI

Ještě než přejdeme k problematice daní a přerozdělování, stojí za to zmínit ještě jeden mechanismus, který způsobuje nerovnost i za zcela hypotetického předpokladu naprosté rovnosti schopností vydělávat peníze. Jde o působení náhody ve smyslu zákonů popisujících chování statistických fyzikálních systémů. Této analogii se věnovali například fyzikové Adrian Drăgulescu a Victor M. Yakovenko z *University of Maryland*.

Matematické odvození těchto zákonů zde s ohledem na prostor nebudu uvádět. Stačí uvést základní myšlenku. Částice systému (v termodynamickém systému jde o molekuly, v analogickém ekonomickém systému jde o účastníky trhu) spolu interreagují, přičemž si předávají

energii (v ekonomické analogii peníze). Při dodržení některých předpokladů lze snadno odvodit rovnice, které udávají pravděpodobnost, že náhodně vybraná n -tá částice (či účastník trhu) bude mít energii vyšší (finanční prostředky vyšší) než x .

Jde o jednoduchý model, podle něhož podíl částic s energií nižší nebo rovnou x je $P(x) = C \exp(-x/T)$, kde T je teplota a C konstanta. Dragulescu a Yakovenko zjistili, že podíl lidí s majetkem nižším nebo rovným x lze popsat stejnou rovnicí, kde C je rovněž konstanta a T je „peněžní teplota systému“ definovaná jako průměrný objem finančního majetku připadajícího na osobu. Uvedené rozdělení platí pro více než 97 % americké populace. Majetek zbývajících necelých 3 % lze popsat *Paretoovým rozdělením*, který je formálně prakticky stejný, liší se pouze v konstantách. Dragulescu a Yakovenko zjistili, že pro rozdělení finančního majetku ve Velké Británii platí uvedený model stejně dobře.

Proti mechanickým analogiím mezi fyzikou a ekonomikou lze vznést řadu námitek. Ve fyzice se lze perfektně spolehnout na zákon zachování energie, zatímco analogický zákon zachování finančního majetku platí pouze pro krátké období a podmíněně. Chování fyzikálních částic je jednoduché a (aspoň na statistické úrovni) snadno předvídatelné, zatímco psychika a chování lidí jsou složitější. Rovněž ekonomické interakce mezi účastníky trhu mají daleko k čistě náhodnému procesu. Přesto můžeme tvrdit, že podobnost mezi oběma systémy – fyzikálním a ekonomickým – není pouze povrchní, nýbrž se týká podstaty věci. **Energetická nerovnost je přirozeným a nutným stavem termodynamického systému; majetková nerovnost je přirozeným a nutným stavem ekonomického systému.**

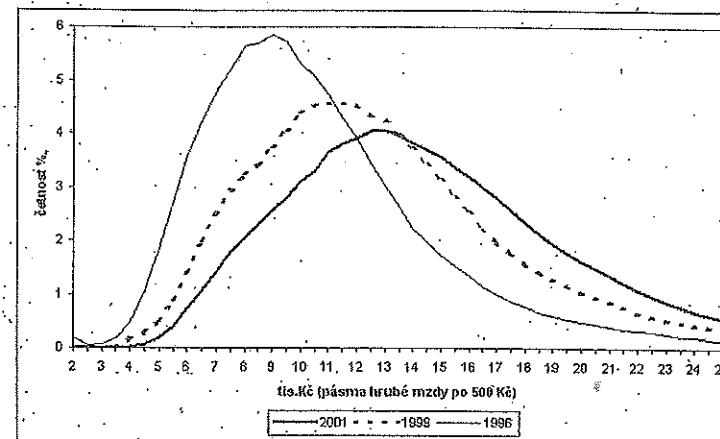
Proto je uvedená analogie silným argumentem ve prospěch dvou základních tvrzení tohoto článku: 1) majetková nerovnost není jen přirozená; je nutným důsledkem fungování ekonomického systému; 2) vzhledem k podstatě systému nikdy nenastane stav dokonalé rovnosti nebo dokonalé nerovnosti.

Míra nerovnosti však není mechanicky dána. Je to proto, že lidé si mohou do jisté míry sami určovat pravidla svého chování, kdežto fyzikální částice nikoli.

POLITICKÉ DŮSLEDKY NEROVNOSTI

Následující graf popisuje tvar statistického rozdělení mezd českých zaměstnanců v letech 1996, 1999 a 2001.

Rozdělení českých zaměstnanců podle četnosti výše hrubé mzdy

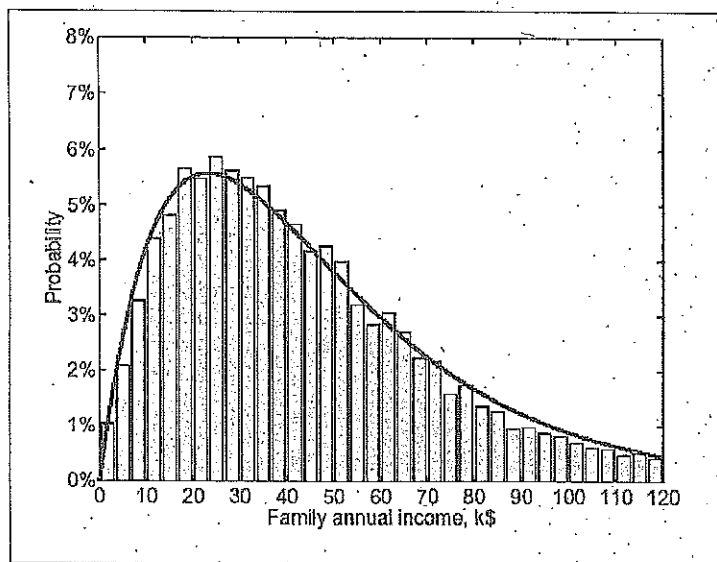

Je zřejmé, že struktura četností mezd neodpovídá normálnímu rozdělení. Mzdové rozdělení není symetrické. Je charakteristicky zeshikmené tím, jak je deformováno vlivem dolní hranice, kterou tvoří minimální mzda. Protože horní hranice mzdy není stanovena, klesá křivka grafu měříte strmě. Její pravé „křídlo“ může teoreticky pokračovat do nekonečna.

Maximální četnost (tedy mzda, kterou pobírá nejvíce lidí) se za rok 1996 pohybovala v intervalu osm a půl až devět tisíc korun, za rok 1999 to bylo pásmo jedenáct až jedenáct a půl tisíc korun, pro rok 2001 šlo o interval dvanáct a půl až třináct tisíc korun. Díky šikmosti rozdělení je průměrná mzda výrazně vyšší než nejobvyklejší mzda. Zaměstnanců podprůměrně placených tedy není polovina, jak by tomu bylo u symetrického rozdělení, ale více. Za rok 1996 jich bylo zhruba 63 %, za rok 1999 cca 64 % a za rok 2001 bylo podprůměrně placených okolo 65 % zaměstnanců.

Následující graf, který vychází z informací amerického daňového úřadu (*Internal Revenue Service*), zobrazuje graf rozdělení příjmů amerických domácností. Údaje se sice pohybují v řádově odlišných částkách, avšak základní princip – podprůměrných je většina – zůstává zachován.

Rozdělení příjmů amerických domácností
(vodorovná osa: výše rodinných příjmů v tisících USD ročně; svislá osa: četnost výskytu)

Zdroj: IRS

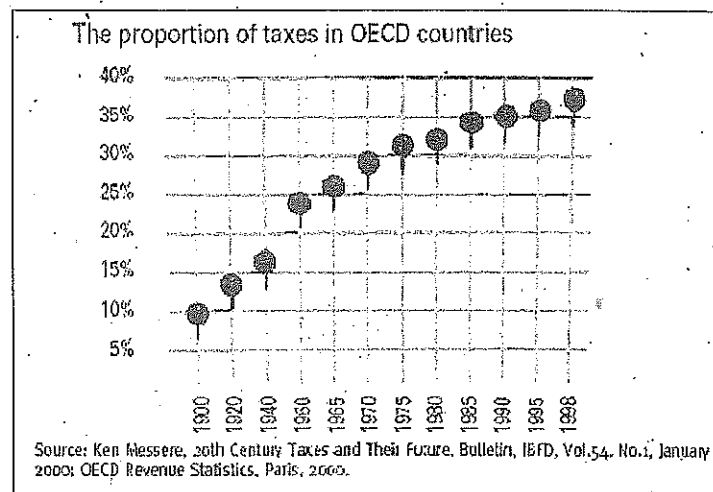
Ve Spojených státech představoval v roce 2001 průměrný roční příjem rodiny zhruba dva a čtyřicet tisíc dolarů, zatímco modus (nejčastější hodnota) příjmu činila jen asi kolem šestadvaceti tisíc dolarů.

V České republice pobírají zhruba dvě třetiny pracujících podprůměrný plat. V jiných evropských zemích, včetně velmi rovnostářského Švédska, platí podobný poměr. Totéž platí pro Severní Ameriku a vlastně jakoukoli ekonomiku. Naproti tomu volební právo je v moderních demokraciích rovné a na majetku nezávislé. Proto mají přirozený náskok politické strany, jejichž programem je vysoké přerozdělování ve prospěch nižších sociálních vrstev.

Většina voličů s podprůměrnými příjmy během 20. století soustavně hlasovala pro tyto síly v naději, že jim štedrý stát přilepší z peněz bohatších spoluobčanů. Stalo se. V roce 1900 vybíraly vyspělé země na daních průměrně kolem 10 % hrubého domácího produktu. V roce 1998 to bylo podle údajů OECD 37 % HDP. Protože růst daní zvýšil náklady na pracovní sílu, rostla současně se státními výdaji i nezaměstnanost. Exploze nezaměstnanosti však dále zvýšila počet voličů s podprůměrnými příjmy závislých na štedrosti vlády. Tak vznikl „moderní“ sociální stát.

Následující graf ukazuje vývoj míry státního přerozdělování v nynějších zemích OECD od roku 1900 do roku 1998. Perspektiva, kterou podává graf, je velmi sugestivní. Ukazuje trvalý a mocný trend ke stále vyššímu zdanění, který je v zásadě nezávislý na politickém cyklu. Bez ohledu na to, zda ve volbách momentálně vítězí pravice či levice, početní převaha voličů s podprůměrnými příjmy je tak drtivá, že neexistuje síla schopná tento trend zvrátit.

Podíl daní na hrubém domácím produktu v zemích OECD

DEMOKRACIE A DANĚ – VĚČNÝ NÁVRAT TĚHOŽ?

„Moderní“ sociální stát nicméně není historickou novinkou. Již staří Římané znali heslo „chléb a hry“. Edward Gibbons v díle *Úpadek a pád římského impéria* uvádí jako jeden z hlavních důvodů rozpadu říše „vyšší a vyšší daně a utrácení veřejných financí na sociální programy“. O osudu sociálních států minulosti psal sir Alex Fraser Tytler (skotský právník a historik, 1747–1813) v knize věnované pádu aténské demokracie: „Demokracie nemůže existovat jako permanentní forma vlády. Může trvat pouze do té doby, než voliči zjistí, že si mohou odhlasovat velkorysé výhody na účet státní pokladny. Od této chvíle hlásuje většina vždy pro kandidáty, kteří slibují nejvíce požitků z veřejných financí. Proto demokracie vždy zkolabuje pro nedostatek finanční zodpovědnosti a je vždy vystřídána diktaturou. Průměrná doba trvání velkých světových civilizací byla dvě stě let, než došlo k jejich úpadku. Tyto národy procházely následujícími stadii: od otroctví k víře, od víry k odvaze, od odvahy ke svobodě, od svobody k hojnosti, od hoj-

nosti k sobectví, od sobectví k sebeuspokojení, od sebeuspokojení k apatii, od apatie k závislosti, od závislosti zpět k otroctví."

Symbolem sebeuspokojení západní civilizace je kniha *Konec dějin a poslední člověk*. Francis Fukuyama v ní líčí současné západní demokracie jako vyvrcholení světové historie a nejdokonalejší možné zřízení. Ale i starý Řím měl svého Fukuyamu. Historik řeckého původu Polybios ve 2. století př. n. l. také považoval Řím za vyvrcholení dějin, za ideální stát, který slučuje výhody monarchie, aristokracie a demokracie. Řím však postupně „udanil“ sám sebe až k naprosté ekonomické stagnaci. Již za času Julia Caesara, kdy Řím byl teprve před vrcholem své slávy, záviselo na státních přidělech obilí tři sta dvacet tisíc z celkového počtu dvou milionů obyvatel samotného města Říma. V roce 91 stát významně reguloval zemědělství: císař Domitianus nechal zničit polovinu vinic, aby zajistil pěstitelům vyšší ceny. (Srovnejme se současnou zemědělskou politikou EU.)

V roce 264 císař Aurelianus prohlásil právo na sociální dávky dědičným: Namísto obilí dostávali příjemci dávek již pečený chléb a později též sůl, maso a olivový olej. Římský občané, zpozdlnější a apatičtí v důsledku péče státu, nebyli schopni bránit se barbarům. Státní pokladně nezbývaly peníze na obranu, nepomáhaly ani neustálé devalvace měny.

Trend k luxusu v sociálních dávkách lze dnes pozorovat v různých detailech. Například nezaměstnaní Finové dostávají od vlády videopřehrávače a mezi předměty nutné spotřeby – na které se nevztahuje exekuce majetku – patří v Česku i televizní přijímač. *Chléb a hry* v novém kabátě.

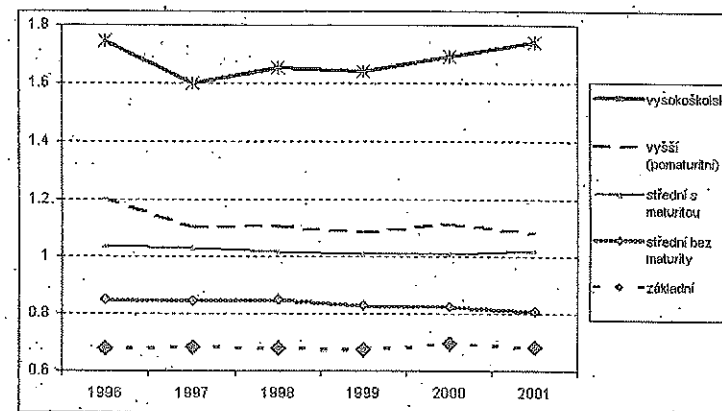
Soudobý sociální stát dosáhl svých nynějších rozměrů za krátkou dobu – během posledních třiceti let 20. století. Nikdo neví, jak dlouho může v této podobě ještě vydržet. Většina lidí mlčky počítá s tím, že je tu navěky. Ale to si staří Římané mysleli také.

HROZÍ NÁM DESPOCIE PODPRŮMĚRNÝCH?

Jednou z velmi robustních charakteristik moderní ekonomiky je silná korelace mezi vzděláním a příjmy populace. Vysokoškolsky vzdělaná populace je v průměru příjmově silnější než lidé s úplným středoškolským vzděláním, kteří jsou na tom mnohem lépe než osoby bez maturity, jimž mohou jen závidět ti, kteří mají pouze základní vzdělání. Údaje z Českého statistického úřadu hovoří jasnou řečí.

(viz graf na následující straně)

Vývoj průměrných mezd podle vzdělání ve vztahu k celkové průměrné mzdě

Zdroj: ČSÚ

Je zřejmé, že oněch zhruba 65 % občanů s podprůměrnými příjmy spadá z větší části do kategorie občanů bez maturity. Ačkoli samozřejmě existují i pologramotní zbohatlíci a nemajetní intelektuálové, v obou případech jde o statisticky okrajové skupiny, které o výsledcích voleb nerozhodují. Podstatné je, že voliči s nižším vzděláním a s podprůměrnými příjmy mají v podmínkách demokracie samozřejmou početní výhodu.

Ekonomové Hans-Werner Sinn a Silke Übelmesserová publikovali v roce 2001 článek, jehož český nadpis zní *Kdy Němce uvězní v pasti jejich penzijní systém?* (Povšimněme si: otázka nezní „zda?“, nýbrž „kdy?“) Základní myšlenka článku je jednoduchá: Německo stárne, demografie se vyvíjí nepříznivě, počet pracujících na jednoho důchodce klesá a bude klesat. To všechno, jak autoři uvádějí, je dávno známé. Zajímavější je, že hrozí nejen růst ekonomické zátěže pracujících vrstev, ale i ovládnutí politického života důchodci. Podle propočtů obou autorů nastane v roce 2023 zlom, kdy počet voličských hlasů důchodců a osob v těsně předdůchodovém věku převyší volební základnu mladší produktivní populace. Důchodci budou mít možnost neomezeně si diktovat podmínky. „Po roce 2023 bude Německo charakterizováno gerontokratickým systémem, v němž starší budou rozhodovat o mladých. Pouze strach, že mladí mohou emigrovat – a snad i jistý altruistický postoj k vlastním potomkům – zabrání starým vykořisťovat mladé,“ píše Sinn a Übelmesserová.

Jejich článek přitom nemá ani v nejmenším charakter bulváru: jde o seriózní vědeckou práci, která byla řádně publikována uznávanou americkou organizací *National Bureau for Economic Research*. „Poslední šance pro Německo je teď, než mladí ztratí svoji majoritu... Zásadní penzijní reformy, které

zabrání kolapsu systému, by proto měly být provedeny okamžitě" -- tak zní hlavní praktický závěr článku.

Závěr, který platí pro Německo, je univerzálně platný pro téměř všechny evropské státy, pouze přelomový rok 2003 může nastat o něco později nebo dříve. Přitom však i mnozí mladší pracovníci ovlivnění „důchodcovskou propagandou“ jsou schopni ve volbách hlasovat sami proti sobě. Zřetelně to ilustrují i záběry z francouzských, rakouských nebo italských demonstrací proti velmi mírným úsporám, v penzijních systémech, kde mezi demonstrovajícími bylo vidět řadu mladých lidí. Tito mladí lidé nesli transparenty s hesly, jejichž realizace by směřovala k jejich vlastním ekonomickému zničení -- zřejmě nečetli Sinna a Übelmesserovu.

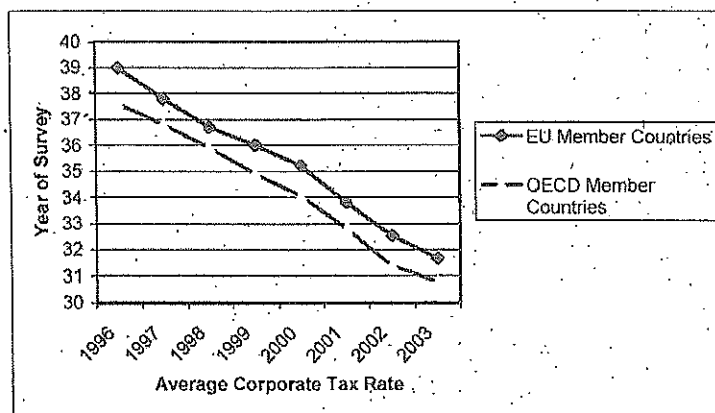
Nakolik je reálná hrozba, že veškerou moc časem převezme „lumpenproletariát“, který po naprostém vyždímání nadprůměrně produktivních vrstev zanechá zemi ve zdevastovaném stavu? Anebo se iniciativy chopí organizovaní důchodci, kteří zavedou nesmlouvavou gerontokracii?

Existují naštěstí dva korekční mechanismy, které tento vývoj mohou přinejmenším zbrzdit. První korekční mechanismus je založen na systému financování politických stran. Finančně silné zájmové skupiny přirozeně hájí své zájmy, což prostřednictvím sponzorování politických stran přece jen do jisté míry zpomaluje tendenci ke stále vyšší míře přerozdělování a k dokonalé nivelizaci příjmů.

Pokud je sponzorování politických stran zakázáno, stále je tu mocný korekční mechanismus: mezinárodní daňová konkurence. Volný pohyb kapitálu znemožňuje jednotlivým vládám účinně zvyšovat daně, přinejmenším daně z podnikových příjmů.

Průměrné mezní daňové sazby z podnikových příjmů zemí EU a OECD, 1996--2003

(vodorovná osa x: rok; svislá osa: průměrná daňová sazba v procentech)

Zdroj: www. KPMG.com

Skončí Evropská unie jako starý Řím, který se v důsledku ekonomické vyčerpanosti způsobené sociálním státem stal snadnou obětí barbarů? Pokud se tak v budoucnu nestane, bude to patrně díky mezinárodní daňové konkurenci.

JE ZAPOTŘEBÍ ZMÍRŇOVAT PŘÍJMOVOU NEROVNOST V ČESKÉ REPUBLICE?

Je zapotřebí v Česku zvyšovat daňovou progresivitu za účelem zmírnění příjmových nerovností? Následující tabulka nám ukáže, že obava z přílišné nerovnosti je silně přehnaná:

Příjmová nerovnost vyjádřená standardní odchylkou příjmových kvintilů

Madagaskar	6.18	Německo	12.96	Nigérie	17.24
Slovenská republika	7.41	Uganda	13.16	Singapur	17.25
Bělorusko	8.29	Itálie	13.25	Zambie	17.55
Maďarsko	9.02	Litva	13.28	Venezuela	17.65
Rumunsko	9.74	Indonésie	13.28	Thajsko	17.96
Ukrajina	9.93	Kanada	13.29	Kostarika	18.44
Polsko	10.34	Moldavsko	13.42	Peru	18.52
Lotyšsko	10.50	Francie	13.91	Guinea	18.59
Česká republika	10.51	Čína	13.91	Ekvádor	19.01
Belgie	10.71	Turkmenistán	14.07	Malajsie	19.74
Španělsko	10.81	Spojené státy	14.37	Nikaragua	20.58
Slovensko	11.01	Niger	14.37	Domínikánská rep.	20.73
Nizozemí	11.07	Austrálie	14.53	Mexiko	20.92
Japonsko	11.14	Ghana	14.55	Kolumbie	20.97
Švédsko	11.21	Pobřeží slonoviny	14.62	Senegal	22.37
Bangladéš	11.31	Švýcarsko	15.09	Botswana	22.52
Rwanda	11.45	Nový Zéland	15.34	Guinea-Bissau	22.80
Norsko	11.73	Velká Británie	15.46	Lesotho	23.20
Srí Lanka	11.79	Alžírsko	15.66	Chile	23.25
Nepál	11.87	Estonsko	15.68	Panama	23.27
Bulharsko	11.94	Maroko	15.73	Keňa	23.95
Laos	12.06	Tunisko	15.88	Zimbabwe	24.19
Pákistán	12.12	Hongkong, Čína	16.22	Tanzanie	24.65
Finsko	12.17	Jordánsko	16.38	Jižní Afrika	24.82
Egypt	12.70	Mauretánie	16.40	Guatemala	24.82
Kazachstán	12.74	Filipíny	16.48	Honduras	24.95
Indie	12.76	Jamajka	16.86	Brazílie	27.10
Dánsko	12.82	Bolívie	16.90		
Izrael	12.92	Ruská federace	17.09		

Zdroj: Světová banka (World Development Report)

Pátrně není naším cílem se ekonomicky přiblížit Slovensku či Polsku, tím méně potom Ukrajině nebo Bělorusku. Proto zajisté není urgentním úkolem doby bojovat proti příjmovým nerovnostem. Z tabulky je obtížné odvodit jednoznačný vztah mezi rovností a prosperitou. Lze se však shodnout na několika závěrech: 1) v oblasti příjmové nerovnosti je evidentně nejlepší **zlatá střední cesta**. Většina zemí G7 a dalších vyspělých ekonomik leží zhruba uprostřed tabulky (Německo, Itálie, Kanada, Francie, USA, Švýcarsko, Velká Británie, Austrálie, Nový Zéland). 2) **Extrémní škodí**. Africké a latinskoamerické země s extrémní mírou nerovnosti zajisté nejsou vzorem hodným následování. Jedinou relativně prosperující zemí v této skupině je Chile. Singapur a Hongkong leží zhruba na rozhraní ekonomik se střední a s vysokou příjmovou nerovností.

Nepříznivá je však i extrémní rovnost.

1) **Nízká příjmová nerovnost je špatným ukazatelem „sociálnosti“** té či oné ekonomiky. Bylo by evidentně zcestné argumentovat, že Bělorusko je „sociálně spravedlivější“ než Kanada jen proto, že je více rovnostářské. Madagaskar, stát s nejrovnomějším rozdělením příjmů na světě, trpí „chronickou podvýživou a nedostatkem financí ve zřetelnosti“ (CIA World Factbook, 2002).

2) **Všechny extrémně rovnostářské země jsou postkomunistické**, včetně Madagaskaru, který byl svého času pod vlivem maoismu.

3) **Ne všechny postkomunistické země jsou rovnostářské**. Jde například o Rusko, kde existuje značná příjmová nerovnost vzhledem k existenci „oligarchů“, kteří zbohatli hlavně díky přístupu k přírodním zdrojům. Dalším zajímavým příkladem je Čína, jejíž hospodářský model nejspíše připomíná klasický gründerův kapitalismus 19. století. K překvapení mnohých je třeba konstatovat, že Čína není sociálním státem v našem pojetí, neboť objem daňové kvóty i rozpočtových výdajů je na velmi nízké úrovni, stejně jako úroveň většiny veřejných služeb. (Návštěvníci Číny, pokud nebyli členy oficiálních delegací, vědí své...)

Silná tendence českého ekonomického systému k téměř až maoistickému rovnostářství je zřejmá i z porovnání daní svobodných zaměstnanců a živitelů rodin. S výjimkou Lucemburska a Islandu není nikde na světě daňový systém tak extrémně vychýlen v neprospěch svobodných bezdětných zaměstnanců.

Daně z příjmů očištěné o transfery a příspěvky zaměstnavatele (vypočteno pro průměrnou mzdu), 2000

	Manželský pár, 2 děti, i výdělečně činná osoba	Svobodná bezdětná osoba	Rozdíl
Lucembursko	-0.80	26.60	27.40
Česká republika	-1.00	23.20	24.20
Island	-2.70	21.40	24.10
Německo	19.60	42.00	22.40
Belgie	21.10	41.90	20.80
Rakousko	7.60	27.90	20.30
Maďarsko	14.70	32.40	17.70
Slovensko	3.20	19.90	16.70
Irsko	5.40	20.30	14.90
Itálie	14.80	28.50	13.70
Dánsko	30.70	44.10	13.40
Švýcarsko	8.20	21.30	13.10
Francie	15.00	26.80	11.80
Norsko	17.60	29.20	11.60
USA	14.10	25.50	11.40
Nizozemí	25.00	36.20	11.20
Kanada	16.00	26.60	10.60
Finsko	24.30	33.60	9.30
Austrálie	13.50	22.80	9.30
Španělsko	9.30	18.50	9.20
Portugalsko	8.70	17.70	9.00
Švédsko	24.00	32.90	8.90
Polsko	25.60	31.40	5.80
Japonsko	12.00	16.20	4.20
Nový Zéland	15.50	19.50	4.00
Korea	8.40	9.20	0.80
Turecko	28.70	28.70	0.00
Mexiko	2.90	2.90	0.00
Řecko	18.20	18.10	-0.10

Zdroj: OECD

Podle dalších zdrojů (Světová banka, *Luxembourg Income Study*) má Česká republika *Giniho koeficient* vyjadřující příjmovou nerovnost zhruba na úrovni Dánska, Norska, Nizozemí nebo Belgie, tedy přibližně kolem hodnot 0,25–0,26. Státy jako Francie, Švýcarsko, Kanada nebo Itálie se pohybují v hodnotách 0,29–0,34. Irsko, Velká Británie a USA mají hodnoty *Giniho koeficientu* v rozmezí 0,33–0,37.

Vyvstává otázka, zda by změny v daňovém systému neměly spíše podporovat příjmovou nerovnost jako nástroj zvýšení pracovní motivace ekonomicky činné části populace.

ZÁVĚRY

1) Majetková nerovnost – lze dokonce říct značná majetková nerovnost – je přirozeným a nutným stavem společnosti. Nikdy nebude možné ji zcela odstranit, nikdy se však také nestane, aby nastal extrémní případ, kdy jedinec bude vlastnit vše.

2) Existuje více důvodů existence majetkové nerovnosti: Kromě rozdílů v osobních schopnostech funguje ve společnosti mechanismus analogický termodynamickým fyzikálním systémům, v němž rozdíl v majetku je výsledkem čistě náhodného procesu. Tuto hypotézu podporuje i fakt, že statistické vzorce popisující rozdělení majetku v populaci jsou formálně shodné s Boltzmannovým-Gibbsovým zákonem popisujícím rozdělení energie částic v termodynamickém systému; oba vzorce lze odvodit stejným způsobem.

3) V demokratické společnosti existují různé mechanismy snižující majetkové nerovnosti, z nichž nejvýznamnější jsou daně a státní přerozdělování. Během 20. století bylo možno pozorovat dlouhodobý trend monotónního růstu daňové zátěže v rámci vyspělých zemí, což bylo evidentně způsobeno nárůstem voličské popularity sociálního státu.

4) Nelze říct, že majetková či příjmová nerovnost je sama o sobě dobrá nebo špatná. Špatné jsou extrémy. Příliš vysoká míra nerovnosti znamená široce rozšířenou chudobu, zatímco přílišné rovnostářství znamená pomalý hospodářský růst a riziko zaostávání. Současná západní civilizace (zejména její evropská část, včetně České republiky) se potýká s druhým z obou problémů.

5) Evropským zemím hrozí v horizontu přibližně dvaceti let riziko převzetí absolutní politické moci neproduktivní částí populace. Pokud by k tomu došlo, nastalo by riziko extrémně vysokého zdanění vrstev s nadprůměrnými příjmy, zpomalení hospodářského růstu, masové emigrace bohatších vrstev a celkového oslabení Evropy ve všech oblastech života.

6) Vzhledem k existenci korekčních mechanismů nelze vyloučit možnost vzniku trvalé dynamické rovnováhy nynějšího ekonomického systému západních zemí, zejména EU. Díky nim (zejména díky mezinárodní daňové konkurenci) je teoreticky možné, že se demokracie přecej jen udrží jako permanentní forma vlády v západní Evropě. Tuto hypotézu však nelze pokládat za předem daný fakt. Nelze ani vyloučit, že soudobý evropský sociální stát časem skončí ve stavu dlouhodobé hospodářské stagnace způsobené nadměrným zdaněním.

7) Česká republika je extrémně rovnostářským státem. Starosti o „sociální smír“ se v této optice jeví jako silně přehnané.

- LITERATURA A ZDROJE -

- Adrian Drăgulescu, Victor M. Yakovenko, „Exponential and Power-Law Probability Distributions of Wealth and Income in the United Kingdom and the United States“, *Physica A* 299, 2001, s. 213–221;
 Hans-Werner Sinn, Silke Uebolnesser, *When Will the Germans Get Trapped in Their Pension System? NBER Working Paper*, č. 8503, říjen 2001;
 Český statistický úřad, www.czso.cz;
 OECD, www.oecd.org;
 Internal Revenue Service, www.irs.gov;
 CNN Money, www.money.cnn.com;
 Ludwig von Mises Institute, www.mises.org.